

Miomirka Lučić
Filozofski fakultet
Nikšić

TEORIJSKO I PREDMETNO ODREĐENJE SOCIJALNE EKOLOGIJE

THEORETICAL AND OBJECTIVELY INTERPRETATION SOCIAL ECOLOGY

ABSTRACT: Socio-ecological problems became one of the most important global determinants and they are present in our society as well. The main causes are the absence of educational awareness, ecological consciousness and culture. Although modern science pays more and more attention to this problem and it is in the center of scientific, professional and other public interest, it still does not stop, but it becomes even more progressive. This can be defined as ecological crisis. The reason is to be found in the value system, which prefers material (profitable) sphere, neglecting the consequences caused by that kind of relationship. Since the pattern represents the symbiosis of the natural and cultural environment, it was necessary to establish the effect of the existing value system on the cultural pattern.

Key words: social ecology, ecological culture, ecological awareness, ecological crisis.

APSTRAKT: Socijalno ekološka problematika postala je jedna od važnih odrednica na globalnom nivou, i samim tim nije izostavljeno ni naše društvo. Razlog nastajanja socijalno ekoloških problema tiče se odsustva ekološke svijesti, ekološke savjesti, ekološke kulture. Iako savremena nauka sve više pažnje poklanja ovom problemu, i sam problem predstavlja žižu interesovanja naučne, stručne i ostale javnosti, on ipak ne jenjava, već, naprotiv, njegov intenzitet dobija progresivni karakter, što utiče na stvaranje plodnog tla za nastanak ekološke krize. Razlog treba tražiti upravo u konceptu vrijednosnog sistema, koji prioritet daje materijalnoj (profitabilnoj) sferi, zanemarujući posljedice koje proizilaze iz takvog odnosa spram prostornog (prirodnog) ambijenta.

Cljučne riječi: socijalna ekologija, ekološka kultura, ekološka svijest, ekološka kriza.

Postanak i razvoj socijalne ekologije

Postanak i razvoj socijalne ekologije predstavlja interesovanje sociologije za ekološku¹ problematiku, što podrazumijeva razumijevanje značenja, značaja i vrednovanja čovjekove pozicije u ekosistemu², kao i međusobne uticaje na re-

¹ Ekologija – nauka koja proučava odnose između jedinki, populacija i zajednica organizama, s jedne strane, i faktora spoljašnje sredine, s druge strane, kao i uzajamne odnose živih bića. Termin ekologija prvi je uveo njemački zoolog Ernest Hekel 1866. god. (S. Radonjić i H. Markišić, 1996: 108).

² Ekosistem – pretpostavlja cjelovit prirodni sistem koji obuhvata biotop i biocenozu, koji se uzajamno uslovljavaju do te mjere da zajedno grade cjelinu, i koji se samo u cilju naučnog izučavanja mogu posebno identifikovati. Biotop je dio naseljenog prostora, koji se odlikuju specifičnim kombinacijama ekoloških faktora sa određenim promjenama u funkciji vremena na čitavom svom prostoru. Biocenoza – visoko integrisani i zakonomjerno nastali skup populacija biljnih i životinjskih vrsta i mikroorganizama, koji žive zajedno u istim uslovima životne sredine i

laciji između čovjeka i njegovog ekosistema. Uopšteno govoreći, „sociologija za predmet svog proučavanja ima najopštije zakonitosti o društvu i nije mogla da se drži po strani od saznanja o odnosu čovjeka i njegovog ekosistema, pošto društvo predstavlja cjelokupnost odnosa ljudi naspram prirode i njihovu međusobnu uslovljenost“ (Z. Mlinar, H. Tenne, 1978: 77).

Socijalna ekologija kao sociološka disciplina svoje posebno mjesto dobija šezdesetih godina. Razvoj ove posebne sociološke discipline postaje intenzivan nakon svjetskog kongresa sociologa u Evijanu 1966. godine. Ovaj kongres je predstavljao uveretiru koja će na narednom kongresu u Varani 1970. godine dobiti svoj pravi smisao. Na kongresu u Varni formiran je istraživački komitet svjetskog udruženja sociologa za socijalnu ekologiju. Time je priznato postojanje socijalne ekologije kao posebne sociološke discipline, čime je omogućen njen progresivan razvoj.

Iz perspektive sadašnjeg trenutka, razvoj socijalne ekologije podstaknut je potrebom koja u prvi plan ističe razvoj ekološke svijesti, unapređenje i naučno upravljanje životnom sredinom. „Na nastanak i formiranje socijalne ekologije uticalo je i saznanje da ugroženost ekološke ravnoteže i njeno narušavanje, ne nastaje samo kao sukob pojedinaca ili grupa sa njegovom prirodnom sredinom, već i kao posledica složenog odnosa triju skupina sistema prirodnog, tehničkog, socijalnog“ (Ž. D. Marković, 2005: 58). Konciznija i detaljnija saznanja o odnosu ova tri sistema nijesu se mogla proučiti na osnovu konstatacija koje se izvode iz biološkog djelokruga proučavanja, a takođe se nijesu mogla izvesti isključivo ni iz socioloških rezultata proučavanja, već je bio neophodan interdisciplinarni pristup, koji predstavlja jasnu sliku o odnosu navedena tri sistema. „Potpunija i dublja saznanja o odnosima ovih sistema tražila su njihovo istraživanje i teorijsko promišljanje sa stanovišta globalnog odnosa prirode i društva“ (I. Cifrić, 1989: 333–334).

Prvu definiciju socijalne ekologije dao je 1925. godine Mek Kenzi, smatrajući da socijalna ekologija za predmet svog proučavanja ima vremenske i prostorne odnose čovjekovog načina života, način kako se oni stvaraju distributivnim i adaptivnim snagama okoline.

Predmetnom određenošću socijalne ekologije definiše se specifičan odnos između čovjeka i njegove životne sredine. Shodno shvatanju koje su zastupali francuski naučnici E. Le Rya i P. Teilhard de Cahardine, predmet socijalne ekologije jeste noosfera³, tj. sistem socioprirodnih odnosa, koji se formiraju i funkcionišu kao rezultat svjesne i osmišljene djelatnosti ljudi u odnosu na prirodno okruženje. Naime, predmet socijalne ekologije jesu procesi formiranja i funkcionisanja noosfere.

koji se odlikuju sastavom, strukturom i dinamikom vrsta koje zavise jedna od druge (S. Radonjić i H. Markišić, 1996: 112).

³ Noosfera predstavlja novu geološku fazu na našoj planeti, u kojoj čovjek postaje važna geološka sila.

Utemeljenje socijalne ekologije Ivan Cifrić objašnjava interakcijom u odnosima tehničkog, socijalnog i prirodnog sistema. Iz njihovog kauzalnog odnosa, kristališu se tri pristupa:

- Hipoteza tehnološkog suficita – u čijim okvirima vlada mišljenje da je tehnologija najvažnija sfera od koje zavisi budućnost. Njene mogućnosti posmatraju se kao neiscrpne i ključne za blagodeti jednog društva.
- Hipoteza ekološkog deficita – kojom se predstavljaju potencijalne opasnosti koje sa sobom nosi tehnokratija (tehnokratija je sfera gdje se odluke zasnivaju na naučnim i tehnološkim otkrićima i saznanjima). Imperativ jeste: omogućiti prirodi pravo na njenu samoreprodukciju.
- Hipoteza socijalnog maksimuma – fokusira se na dominantnim društvenim mišljenjima, koje zastupa vladajuća ekonomska i politička elita. Ovdje do izražaja dolazi kvantitativan rast, gdje kvantitet postaje mjerilo kvaliteta.

Prema Ivanu Cifriću, hipoteza socijalno ekološkog optimuma jeste ključni motiv za razvoj socijalne ekologije, gdje se kao osnovni cilj postavlja uspostavljanje balansa na relaciji između prirodnog ambijenta i čovjekovog djelovanja. Ona polazi od realnih pretpostavki da od mogućnosti prirodnih resursa i djelovanja prirodnih zakona, kao i od umijeća čovjeka da racionalno vlada tehnikom koju je izumio, zavisi stepen blagostanja jednog društva. Socijalna ekologija mora biti naučna pretpostavka na relaciji prirodnih potencijala i kulturnog ambijenta, i politike na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou. „Proširenje znanstvenog interesa socijalne ekologije na istraživanje utjecaja prirodnih činilaca na duhovni i društveni ustroj nazvali bismo fundamentalnom ekologijom i dali joj status duhovno znanstvene discipline; zato što prirodnim faktorima pokrenuta i ustrojena mentalna aktivnost prethodi ili je barem temelj razumijevanja ekološkog problema, kako u prirodno-znanstvenom, tako i u društveno znanstvenom aspektu“ (O. Žunec, 1989: 12).

Prema Komrovu, predmet proučavanja socijalne ekologije „treba da ima višestruke i višeznačne odnose u sistemu društvo – čovjek – tehnika – prirodna sredina, da otkriva opšte zakone međudejstva ljudskog društva i prirode i ukazuje na mogućnosti i puteve optimalizacije i harmonizacije odnosa u sistemu društvo–priroda“ (up: B. Д. Комров, 1994: 64). Uzimajući u obzir činjenicu da pojedinac i zajednica koja ga okružuje čine sastavni dio prirodnog ambijenta, s tim u vezi zadatak socijalne ekologije jeste da kontinuirano proučava zavisnosti i interaktivan odnos ljudskog društva i prirode. Iako se čovjek izdvojio iz neposrednog prirodnog okruženja, on ipak ostaje po porijeklu prirodno biće, i ukupna njegova egzistencijalna struktura uslovljena je prirodnim okruženjem. U ovom kontekstu čvrste kauzalnosti na relaciji čovjek–društvo–priroda, veoma je bitno tumačiti društveno značenje ekološkog fenomena, koje se ogleda u strukturiranom kauzalnom odnosu čovjeka i njegove zajednice spram prirode. Stoga, „socijalna ekologija odnos društva i prirode kao ekološkog fenomena mora pro-

učavati kao cjelovitu društvenu pojavu koja je pratila sve faze razvitka društva u njegovoj historiji“ (S. Vukićević, 2005: 79).

Definisanje ključnih pojmova neophodnih za tumačenje socioekološke problematike

Zbog jednostavnijeg pristupa teorijskoj analizi, neophodno je početi od definicija ključnih pojmova vezanih za socijalno ekološku problematiku, kao što su ekološka kultura, ekološka svijest i ekološka kriza.

„Ekološka svest je duhovna dimenzija ekološke kulture i obuhvata stečena znanja i navike, usvojene vrednosti, stavove i uverenja, prihvatanje normi o tome šta je u prirodnoj i društvenoj sredini zdravo i kvalitetno, a šta nije, na koji način se u postojećim uslovima može poboljšati svest i kvalitet života ljudi“ (Đ. Šušnjić, 1998: 312). Ekološko ponašanje kao praktičan vid djelovanja nezaobilazan je element ekološke svijesti, budući da se ona ne temelji samo na određenim ličnim i kolektivnim ekološkim saznanjima već i na konkretnom djelovanju aktera. Formiranje ekološke svijesti treba da ima za cilj proces osviješćenja, a samo ekološko ponašanje treba da bude zasnovano na svjesnom djelovanju, uvažavajući prisutnost i uticaj različitih objektivnih i subjektivnih činilaca. U *objektivne* činioce mogu se uvrstiti: stanje životne sredine s obzirom na stepen degradacije ekosistema, društveno ekološka infrastruktura, nivo tehničko-tehnološke razvijenosti regije, uticaj i djelovanje različitih ideologija i političkih partija, uticaj nauke. Da bi se postigla objektivnost naučne analize, potrebno je tumačiti i značaj subjektivnih činilaca, u koje spadaju individualne i društvene vrijednosti kojima pojedinac oblikuje svoje ponašanje, ideološka i vjerska ubjeđenja, stavovi, procjene i očekivanja. Pored ekološkog ponašanja, bitan element ekološke svijesti jesu ekološka znanja. Ovdje se, prije svega, misli na znanja koja se projektuju kroz prizmu manifestacije odnosa na relaciji čovjek–priroda, koja upućuju na uzroke, posljedice i karakter ekološke situacije, kao i na mogućnosti njenog saniranja ili pak eliminisanja, ukoliko postoji potreba za takvim načinom djelovanja. U kontekst opšte kulture mora ući i svijest o prirodi kao iskonskom izvoru života. Polazeći od ove hipoteze, neophodno je imati na umu činjenicu da promjena odnosa prema prirodi zahtijeva korekciju vrijednosnog sistema, koji je duboko inkorporiran u materijalnoj sferi ljudskog postojanja i djelovanja. U savremenom industrijskom društvu vrhunska vrijednost ogleda se u produktivističkoj logici, prema kojoj proizvodnja materijalnih dobara postoji radi sticanja profita, a ne radi zadovoljavanja autentičnih ljudskih potreba, i u kojima vrijednost „imati“ (posjedovati) prevazilazi i anulira vrijednost „biti“ ostvarenje ljudskih potreba.

Mijenjajući ovakav odnos prema vrijednosnom sistemu, stvara se prostor u kojem će svijest o odnosu prema prirodi biti uslov za formiranje novog značenja, koje se može definisati kao ekološka kultura. „Ekološka kultura je deo kulture življenja, područje života koje zahteva razumevanje vrednosnih sistema i orijentacija“ (D. Koković, 1996: 408). Ovakvo određenje zahtijeva razumije-

vanje prirodnih procesa od strane pojedinca i od strane društva, tj. sinhronizovano djelovanje na relaciji čovjek–priroda–društvo. „S obzirom na to da je i sam čovjek prirodno biće, nastalo razvojem od životinje, on mora sve više u sebi da savladava ono što je životinjsko, animalno, paralelno razvijajući sve ono što je u njemu potencijalno humano i ljudsko“ (M. Ilić, 1978: 68). U ovom kontekstu ključnu ulogu zauzima čovjekova svijest o suštini i smislu svog postojanja u okvirima prirodnog ambijenta kojem iskonski pripada. Ovakva tvrdnja implicira sljedeće tumačenje: ukoliko čovjek svoju suštinu i smisao nalazi u potrebi koja se projektuje u moći kao obliku vladanja nad prirodom, na prirodu će gledati kao na objekat koji treba oblikovati shodno sopstvenim interesima.

Naime, ekološka kriza u domenu prirodnih potencijala nastaje upravo kao produkt civilizacijskog obmanjivanja kulturnih i prirodnih vrijednosti. Upravljanje sopstvenim okruženjem oslikava različite mentalitete i različite vidove interakcija među ljudima, kao i interakciju ljudi sa svojim spoljašnjim okruženjem. Situacija koja na adekvatan način prikazuje ekološku krizu, kao i neodgovornost pojedinca spram društvenog prostora, jeste nipodaštavanje svakog djelića prostora koji se ne nalazi u privatnom vlasništvu. Argument za ovakvu konstataciju jeste fotografija koja slijedi:

Slika br. 5 – Priobalni dio Centra za posjetioce

„Ekološka kriza u razvijenom svijetu nastaje, prije svega, zato što civilizacija sve više potiskuje kulturu uništavajući prirodu, odnosno civilizacijski (iz)um sve se više interpolira u oblast kulture, dok za uzvrat kulturne vrijednosti sve manje dobijaju šansu da se interpoliraju u civilizacijske heterogene strukture“ (S. Vukićević, 1996: 104).

Jedan od značajnih indikatora ekologizacije zasnovan na humanističkim osnovama jeste potreba za razvojem kritičke svijesti u odnosu prema svim segmentima životnog bitisanja i djelanja. Čovjekovo postojanje ne ogleda se isključivo u prilagođavanju, odnosno adaptaciji prirodnim uslovima, već njegova sofisticirana funkcija ogleda se u kreiranju konstruktivnog i harmoničnog odnosa sa prirodom. Iz ovoga proizilazi da „sociološko razmatranje uticaja proizvodnih faktora na duhovni i društveni život ljudi i njihovih zajednica polazi od neosporne činjenice da je čovjek subjekat tog odnosa koji samom odnosu kreativno

uliva i duhovnost i društvenost“ (S. Vukićević, 2005: 81). Da bi se prepoznale humanističke osnove ekološke kritike i kritičke svijesti, neophodno je prevashodno selektivno odrediti motive kritike, kontinuirano analizirati stvarno stanje čovjekove sredine, upoređivati ga sa prethodnim iskustvima, iz kojih će se izvoditi zaključci kojima će se unapređivati, razumjeti i vrednovati prostor kojem pripadamo. Ekologizaciji, zasnovanoj na postulatima humanizma, suprotstavljaju se razni mentaliteti, među kojima se sa posebnim osvrtom može istaći „potrošački mentalitet“, koji po svaku cijenu nastoji uništiti sve one vrijednosti koje potvrđuju identitet jednog prostora, a sve u cilju ostvarenja interesa trenutka koji je prolazan.

L i t e r a t u r a

- Cifrić, I. (1989), *Socijalna ekologija*, Globus, Zagreb.
- Plić, M. (1978), *Sociologija kulture i umetnosti*, Naučna knjiga, Beograd.
- Koković, D. (1996), *Sociologija religije i obrazovanja*, Učiteljski fakultet, Sombor.
- Комров, В. Д. (1994), *Наука*, Москва.
- Marković, Ž. D. (2005), *Socijalna ekologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Mlinar, Z., H. Tenne (1978), *Social Ecology of Change*, From Equilibrium to Development, London.
- Radonjić, S. i H. Markišić (1996), *Enciklopedijski leksikon „Ekologija i zaštita životne sredine“*, ITP „Kolo“, Nikšić.
- Šušnjić, Đ. (1998), *Religija*, Čigoja, Beograd.
- Vukićević, S. (1996), *Ideal i stvarnost eko menadžmenta*, Služba zaštite životne sredine Opštine Nikšić, Nikšić.
- Vukićević, S. (2005), *Sociologija – Filozofske pretpostavke i temeljni pojmovi*, Filozofski fakultet Nikšić, Nikšić.
- Žunec, O. (1989), *Fundamentalna ekologija: socijalna ekologija kao duhovno znanstvena disciplina*, Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb.